

VI

PRIKAZI

NEBOJŠA GRUBOR, *EGZISTENCIJA I DISTANCA: STUDIJE
O HAJDEGEROVOJ FILOZOFIJI*, ZAVOD ZA UDŽBENIKE,
BEOGRAD, 2019.

Lusi Stivens

Sam naslov nam već otkriva okvire unutar kojih će se odvijati čitanje Hajdegerove filozofije: pojmovi *egzistencija* i *distanca* niti su vodilje na putu osvetljavanja dometa i značaja njegove misli, koje se odvija kroz analizu osnovnih koncepcija i pitanja njegove filozofije. Na tom se putu kao osnovno pitanje nameće – šta je čovek? Šta određuje čoveka, u čemu se pokazuje njegova suština? Kao što znamo, Hajdegerov pokušaj da ponudi odgovor na ova pitanja do temelja je potresao dotadašnja nastojanja tradicionalne filozofije. Naglašenije nego prethodnici, on je pokušao da zahvati čoveka u celini njegovog specifičnog načina postojanja i da ono što to postojanje utemeljuje, i oblikuje, dovede do reči.

Kako nam Nebojša Grubor već u predgovoru objašnjava, pojmovi egzistencija i distanca, kao pojmovi koji treba da nam dočaraju smisao Hajdegerove filozofije, izabrani su jer najpribližnije opisuju iskustvo bavljenja njegovom filozofijom, ali i filozofijom uopšte. Kako kaže, *egzistencija* upućuje na dimenziju onoga što stoji u

pozadini kao nešto samorazumljivo, a što nas suštinski određuje; s druge strane, distanca upućuje na one aspekte naše egzistencije u kojima se (samo)odnosimo na nerazumljiv način. Filozofiji, onda, pripada zadatak da kroz jezičku artikulaciju iznese na videlo odlike ovog (ne)samorazumljivog odnošenja.

Studije sakupljene u ovoj knjizi autor je napisao u periodu od deset godina. Njih ima ukupno osam i one su tematski organizovane. Prvih pet poglavlja posvećena su egzistenciji, od toga na koji način Hajdeger izričito određuje ovaj pojam do toga kako ona postaje polazište za davanje novog smisla različitim oblastima i pitanjima tradicionalne filozofije (ontologiji, problemu istine, pitanju esencije i egzistencije) i dalje produbljivanje misaonih tendencija njegovog vremena (fenomenologije, i s tim u vezi pojma intencionalnosti). Poslednja tri poglavlja odnose se na iskustvo koje autor naziva distancom i obrađuju ona područja gde smo u izvesnom smislu sami sebi nepristupačni (iskustvo

poezije, iskustvo prostora, kao i iskustvo moderne tehnike i umetnosti). Kako je iskustvo distance bitno vezano za pojam egzistencije (u smislu da se distanca odvija unutar egzistencije), u naslovu ovih poglavlja stoji „egzistencijalna distanca“.

Na smisao ove u egzistenciji „prolamajuće“ distance bi možda valjalo nakratko se osvrnuti. Primeri distanciranog odnošenja koje autor navodi su iskustvo s jezikom kakvo daju poezija i filozofija, iskustvo prostora u varjarstvu, kao i iskustvo moderne tehnike i s njom povezane umetnosti. Ono što nam je ovim iskustvima dato, njihova suština, od nas je takoreći udaljeno. Na filozofiji je da ovo iskustvo u izvesnom smislu *prokrči* i time eksplicira. Filozofska eksplicacija se uvek odvija na pozadini nekog predradumevanja a njen rezultat je uvid u suštinu samog čoveka – jer bivstvujuće s kojim započinjemo naše ispitivanje jeste na neki način i tubivstvovanje, odnosno bivstvujuće koje smo mi sami. Ili, rečima Nebojše Grubora: „Ispitivanje nekog bivstvujućeg ujedno je ispitivanje odnosa tubivstvovanja prema tom bivstvujućem.“ (str. 170) Upravo se u tome, ističe autor, sastoji relevantnost filozofije za nas same.

Težište autorove interpretacije je na isticanju specifičnosti „kostva“ tubivstvovanja nasuprot „štastva“ čoveku nesaobraznog bivstvujućeg. Upravo se u toj instanci vidi Hajdegerovo radikalno sučeljavanje sa tradicionalnom filozofijom – povratak na njeno izvoriste *čoveka*, odakle se njena pitanja moraju ponovo iz korena promišljati. Moderna filozofija još pre Hajdegera nastojala je da čoveka stavi u samo središte filozofije time što je u fokus svojih ispitivanja stavila svest. Detaljne analize nekih od njegovih najznačajnijih dela i ideja ponudene u ovoj knjizi pokazuju koje je

nedostatke Martin Hajdeger dijagnostifikovao kod svojih prethodnika, i na koji način je tek sa njim čovek zaista zahvaćen u punoći svoje specifičnosti. Čovek, kako Hajdeger pokazuje, ne predstavlja neku stvar kao i svaku drugu, mi se o čoveku ne pitamo sa „šta“, samim tim čovek ne „postoji“ kao svaka druga stvar, nego bivstvuje na način *egzistencije*.

Izlaganje Hajdegerovog misaonog razvoja i analiza njegovih osnovnih ideja odvija se kroz analizu pojedinih odabranih dela koje autor izdvaja kao najreprezentativnije za njegov fokus. Najviše pažnje daje se objavljenom delu *Bivstvovanje i vreme* (1927) kao i predavanjima *Temeljni problemi fenomenologije* (1927). Pored toga obrađena su i predavanja *Prolegomena za povest pojma vremena* (1925), onda predavanja *Logika. Pitanje o istini* (1925-26) i *Niče I-II* (iz perioda 1927-1935). Poglavlja o egzistencijalnoj distanci obrađuju *Priloge filozofiji (o događaju)* (napisano 1936-38, objavljeno 1989), rasprave *O izvoru umetničkog dela* (1935-36) i *Pitanje o tehničici* (1953), predavanja *Stav razloga* (1955-56) i *Sušтина jezika* (1957-58), i spis *Umetnost i prostor* (1969).¹ Tumačenje njegove filozofije oslanja se na interpretacije Fridriha Vilhelma fon Hermana i Karla Fridriha Getmana. Cilj ne deluje da je bio puko hronološko predstavljanje njegovih filozofskih koncepcija, koliko isticanje onih misaonih momenata po kojima se Hajdeger odvaja od tradicionalne filozofije i okreće tubivstvovanju kao osnovnom polazištu mišljenja. Isto tako, knjiga ne predstavlja ni Hajdegerovu biografiju, a poneki detalji iz njegovog života su mahom epizode važne za njegov misaoni razvoj ili nastanak nekog dela. Fokus, prema

1 Prevod navedenih naslova je preuzet iz prikazane knjige.

tome, nije na Hajdegerovom životu koliko na filozofskim uticajima relevantnim za njegove ideje.

Kao težište njegove interpretacije, pojam „egzistencije“ već u prvom poglavlju dobija opsežan tretman. Kroz analizu dela *Bivstvovanje i vreme*, ono „kostvo“ kojim se egzistencija razlikuje od pukog postojanja biva teorijski razloženo i uobličeno. Kako nam autor knjige pokazuje, Hajdegerova dijagnoza tradicionalne filozofije – to da je postavljala pitanje o bivstvujućem, odnosno o bivstvovanju bivstvujućeg, a ne o bivstvovanju kao bivstvovanju – dovodi do utemeljenja pojma „tubivstvovanja“. Ovaj pojam biće polazište za izgradnju njegove sopstvene filozofije – hermeneutičko-fenomenološke ontologije. Pokazujući u čemu se sastoji Hajdegerova „ontološka destrukcija“ tradicionalne filozofije, Nebojša Grubor na krajnje jasan i temeljit način predočava razliku između tubivstvovanja i bivstvujućih koje nismo mi sami, a tu su objašnjenja i drugih termina: predručno-priručno, ontičko-ontološko, pojma brige. Definisanje tubivstvovanja otvara mogućnost i za modifikaciju pojmova *essentia* i *existentia* – odnosno *ustrojstva* (šta-) bivstvovanja i *načina* (da-) bivstvovanja – za tubivstvovanje i različita bivstvujuća. Kako je kod Hajdegera izostala ova artikulacija, autor knjige nam daje zanimljivu interpretaciju F. V. Hermana o tome u kom smeru *essentia* i *existentia* treba da budu definisani, u vidu jedne table. Ova dopuna Hajdegerovog učenja o različitim vrstama bivstvujućih se još temeljitije obrazlaže u petom poglavlju, gde Nebojša Grubor izlaže Hajdegerovu interpretaciju Ničea, koja tumači „volju za moć“ kao *essentia* a „večno vraćanje istog“ kao *existentia*. Na tom primeru postaje nam jasna radikalna *novina* Hajdegerove

filozofije, kao i specifičnost ljudskog načina bivstvovanja koju nazivamo egzistencijom, a koja predstavlja polazište za odgovor na osnovno pitanje „Bivstvovanja i vremena“, naime pitanje o *smislu bivstvovanja*. U analizi Hajdegerovog otklona od tradicionalne filozofije, autor Nebojša Grubor ne osvrće se detaljno na Hajdegerovu kritiku kartezijanizma i njegovu analizu Kantove *Kritike čistog uma* – fokus je najviše na Huserlovoj filozofiji i Brentanovom pojmu intencionalnosti. U drugom poglavlju, autor nam pokazuje po čemu je Hajdegerova filozofija ontologija (jer pokušava da razreši pitanje bivstvovanja polazeći od tubivstvovanja), po čemu je fenomenološka (jer kao polazište uzima pojam intencionalnosti), kao i na koji način inkorporira hermeneutiku (čiji je zadatak da izloži na koji način nam je dato bivstvujuće). Hajdegerova bliskost i otklon od fenomenologije iscrpno su tretirani i u četvrtom poglavlju knjige, kao i njegova kritika fenomenološke redukcije.

Hermeneutička fenomenologija igraće ulogu i u određenju Hajdegerovog pragmatičkog shvatanja istine, koje Nebojša Grubor analizira u trećem poglavlju, a koje je možda i najinteresantnije. Ovde autor daje vrlo temeljnu i upečatljivu analizu Hajdegerove koncepcije istine, kojom pokazuje, oslanjajući se na Hermanovo i Getmanovo tumačenje, da pragmatičko shvatanje istine uspeva da objasni i opšteprihvaćeni pojam istine. Pragmatičko tumačenje, polazeći od onog naivnog što je dato pre bilo kakve teorije, oslanja se na naše odnose stvari koje polazi od sklopa „sredstvo-cilj“, odnosno ima u vidu čemu nam to bivstvujuće služi. Hermeneutičko izlaganje, mada deficijentno u odnosu na samo razumevanje, pokazuje se kao manje deficijentno nego

teorijski predikativni model odnošenja. Shvatanje istine ne u smislu pozicionalnog modela i poklapanja opaženog i mišljenja, nego u smislu analogije o „otključanoj bravi“, nečega što štima (ili kako Nebojša Grubor kaže „pasuje“), predstavlja najradikalniji otklon u odnosu na tradicionalnu filozofiju. Ovde se jasno pokazuje međusobna pripadnost tubivstvovanja i istine, i otkriva da je istina intencionalno ustrojena kao i tubivstvovanje.

Knjiga Nebojše Grubora predstavlja jedno od najsveobuhvatnijih štiva o filozofiji Martina Hajdegera na srpskohrvatskom jeziku. Na samom početku stoji da se ono, između ostalog, može koristiti kao udžbenik za predmet Hajdegerova filozofija na Odeljenju za filozofiju Filozofskog fakulteta Univerziteta u Beogradu. Iako zbilja korisna za studente, pošto u izvesnom smislu prokrčuje pomalo neprohodan put za nekoga ko se prvi put susreće s Hajdegerovim delima, dajući u izvesnom smislu zao-kruženu sliku njegovih misli, ona je svakako veoma korisna za one koji žele da steknu dublje razumevanje o izvesnim pitanjima njegove filozofije. Njen fokus je pretežno na delima iz takozvane rane transcendentalne faze, ali obuhvata i momente iz kasnije, takozvane povjesno-ontološke faze. Knjiga daje veoma studiozno objašnjenje Hajdegerove modifikacije odnosa *existentia* i *essentia*, njegovog pragmatičkog shvatanja istine, kao i vrlo iscrpno izlaganje njegovog shvatanja prostora u likovnoj umetnosti. Vodeći se Hajdegerovim shvatanjem

da je tubivstvovanje intencionalno strukturirano, da se po tome bitno razlikuje od drugih bivstvujućih, da se tubivstvovanje kreće u izvesnom predrazumevanju, odnosno da postoji na način dokučenosti bivstvovanja, Nebojša Grubor nas vodi kroz Hajdegerove ideje nastojeći da pokaže dubinu i značaj njegove destrukcije predašnjih koncepcija. Po završetku knjige, čitalac razume na koji način Hajdeger filozofiju vraća samom čoveku, prodirući u njegovu suštinu i ukazujući na kreativnu dimenziju čoveka, koji svoj svet može u izvesnom smislu da uobličiti. Napisana stručnim jezikom, ovo je knjiga fokusirana isključivo na Hajdegerovu misao, i kao takva nudi neke koordinate za snalaženje unutar širokog prostranstva njegovih dela. S tim u vezi autor već u predgovoru navodi neka imena sa domaće filozofske scene kao preporuke za dalje čitanje, a na kraju knjige nalazi se krajnje iscrpan spisak literature za one koji planiraju da nastave da izučavaju Hajdegera.

Poslednje poglavlje knjige autor posvećuje Hajdegerovom shvatanju tehnike. Pitanje o tome šta je čovek i šta ga suštinski određuje se ovom temom završava i ona deluje izrazito aktuelno. Koliko li nas tek danas određuje moderna tehnika, i šta bi Hajdeger rekao o tehnici 21. veka? Da li umetnost može i danas da predstavlja „alternativno uporište naše egzistencije“? Kako nema zaključka u vidu zasebne celine, ovo poglavlje deluje gotovo kao poziv da se to pitanje dublje razmotri, i kao poziv na dijalog sa Hajdegerom i na tumačenje savremenog sveta.